

Enerji Bağlamında Libya'da Güç Mücadelesi The Struggle for Power in Libya in the Context of Energy

Rahmi İNCEKARA¹

Özet

Tarihsel süreç göz önünde bulundurulduğunda devlet olgusu ve otoritesinde değişim gözlenmektedir. Ulus devlet kavramının ortaya çıkması ile birlikte milliyetçilik kavramı ivme kazanarak milletleri ekleyerek özellikle çok milletli devletler için yıkıcı sonuçlar doğurmuştur. Söz konusu süreç 1815 Viyana uyumu ile başlayarak Birinci Dünya Sonuna Savaşı'nın ardından fiili sonuçları özellikle çok uluslu devletlerden bağımsızlığını kazanan Ortadoğu ve Afrika bölgelerinde bağımsızlık düşüncesi vücut bulmuş ve bu bölgede bulunan sömürgeler bağımsızlık sürecine girerek yeni yüzyıl etkisini gösterirken dahi bağımsızlık mücadelesinden vazgeçmemiştir. Libya halkı, Birinci Dünya Savaşı ve İkinci dünya savaşı süreçlerinde bağımsızlık mücadelesininse devam etmekten özellikle Senusiler ve Ömer muhtar bağımsızlık mücadelesinin iki önemli unsuru olmaktadır. İbni Haldun öğretileri esas alınacak olursa 'coğrafya kaderdir.' Bir ülkenin bulunduğu coğrafya gelişmişliğini etkilemekten çok, çevre ülkelerde yaşanan buhranlar doğrudan veya dolaylı şekilde etkilemektedir. Nitekim Arap Baharı Adı ile kamuoyunda ses getiren halk ayaklanması 2010 yılı ile başlaması ile domino etkisi yaratarak Libya'yı da etkilemiş olmakla birlikte, halk üzerinde yönetim de dahil olmak üzere şekilde kalıcı etkiler bırakmıştır. Libya Antik çağdan günümüze kadar sürekli anarşik düzenin içerisinde yaşamını sürdürmekle birlikte sahip olduğu doğal kaynak ve enerji kaynakları açısından çatışma, savaş ve uluslararası odakların ehemmiyetle üzerinde durduğu bu coğrafya tarihsel süreç etkisinde Enerji savaşları gölgesinde güç mücadelesi ve söz konusu enerji kaynaklarının önemi çalışmamızda ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Libya, Libya'da Enerji, Muammer Kaddafi, Doğal Kaynaklar

Abstract

Considering the historical process, there is a change in the state phenomenon and authority. With the emergence of the concept of nation-state, the concept of nationalism gained momentum and added destructive results especially for multinational states. This process started with the adaptation of Vienna in 1815 and after the end of the First World War, the idea of independence was embodied in the Middle East and Africa regions whose actual results gained independence especially from the multinational states and the colonies in this region entered the process of independence and did not give up the struggle for independence even when they showed the influence of the new century. Libyan people, while the struggle for independence during the First World War and the Second World War continues, especially the Senusi and Omar Mukhtar are two important elements of the struggle for independence.

If the teachings of Ibn Khaldun are taken as the basis, 'geography is destiny. Ekten Rather than affecting the geographical development of a country, the crises in the surrounding countries affect directly or indirectly. Following the spring of the Arab Spring in Libya and popular uprisings, Libya, which is rich in natural resources, will be the focal point of the international community. As the events did not stop, there were two separate points of power. Libya

¹ İstanbul Kent Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, Rahmi İNCEKARA, Dr. Öğr. Üyesi, rahmi.incekara@kent.edu.tr

Continuing in anarchic order since antiquity to the present day, the importance of the power struggle under the shadow of energy wars and the importance of the energy resources in the shadow of energy wars under the influence of this geography historical process, which is dominated by conflict, war and international foci in terms of its natural and energy.

Keywords: Libya, Energy in Libya, Muammar Gaddafi, Natural Resources

GİRİŞ

Uluslararası literatür daima ülkelerin değeri, statüsü belirlenirken. Ekonomi yaptırım gücü, insan hakları hukukun üstünlüğü ön plana alınabilir. Fakat bahsi geçen argümanlar günümüz standartlarında ele alınmakla birlikte, geçmişten günümüze değişmeyen ve ülkenin kaderini etkileyen unsurlar bulunmakta ve bu unsurlar hala etkili olmaktadır.

Tarih, sosyokültürel yapılanma, doğal kaynaklar, demografik yapı stratejik konum ülkenin kaderini hala etkilemektedir. Ayrıca herhangi bir ülkenin içerisinde yaşanan olayları kavrayabilmek için stratejik açıdan eğer komşularını göz önüne alarak analiz yapılmakla birlikte ülkenin demografik yapısını etkileyebilmekle birlikte. Özellikle aynı coğrafya üzerinde ülke içindeki politikayı etkileyecek düzeyde olabilir. Ülke sınırları dışında gerçekleşen bir olayın sonuçları domino etkisi ile ülke içine sıçrayabilir böylelikle politik, ekonomik ve toplumsal açıdan negatif yönde etkilemekte ayrıca ülkenin kaderine yön vermektedir. Yirmi birinci yüzyılda bunun en belirgin örneği Arap Baharı'nın Orta-Doğu ve Afrika'da etkin olarak rol oynaması ve etkilerinin hala devam etmesidir.

Yasemin devrimi ile başlayarak, Anonim bir isim olarak Arap Baharı domino etkisi ile ülkeleri etkilemektedir. Tunus'ta başlayan bu süreç baskıcı ve otoriter rejime karşı halk ayaklanması bölge ülkeleri etkilemekte ve dünya kamuoyunun gözü bu coğrafya üzerinde durmaktadır. Çünkü halk hareketleri sonucunda ülkeler doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmektedir.

18 Aralık 2010'da Tunus'ta başlayan halk hareketi kısa sürede Mısır'a sıçramış domino etkisi ile coğrafya üzerinde mevcut yönetimleri ortadan kaldırarak bölgede adeta kanser gibi yayılmıştır. Nitekim olaylar Libya'ya sıçradığında Libya'nın lideri Kaddafi tarafından olaylar "NATO'nun desteklediği bir saçmalık" olarak değerlendirilmiştir.

Genel anlamda Ortadoğu ve Kuzey Afrika'yı doğrudan etkileyen Arap Baharı süreci ve özelde Libya üzerine durularak, tarihsel süreçte Libya'nın yaşanan Arap Baharı etkisinin ardından günümüzde enerji politikaları değerlendirilecektir.

1. LİBYA'NIN SOSYOKÜLTÜREL, EKONOMİK VE SİYASAL YAPISI

1.1. Libya'nın İklim Yapısı ve Bitki Örtüsü, Coğrafi konumu, Fiziki Yapısı ve önemi

Libya'nın tam adı, Libya Arap Halk Sosyalist Cemahiriyesidir. Başkenti Trablusgarp olmakla birlikte Yönetim Biçimi: Teorik olarak Cemahiriye, yerel konseyler aracılığıyla gerçekleştirilen Halkın Cumhuriyeti olarak açıklanmaktadır. Kapladığı alan bakımından Afrika'nın Sudan, Cezayir ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nden sonra dördüncü büyük ülkesidir. Komşuları, Tunus, Cezayir, Çad, Sudan, Mısır, olmaktadır. Yüzölçümü açısından Afrika Kıtası'nın en büyük dördüncü ülkesi olmaktadır. Önemli şehirleri Trablusgarp, Bingazi, Zübare, Hums, Sebha, Misratedir.

“Ülkenin yüzde doksanı çölden oluşmakta ve çöl çeşidinin her türüne; kayalık çöller, çakıllı çöller ve kum çöllerine rastlanmaktadır. En yaygın olarak görülen çöl çeşidi ise kum çölleri. (Kavas, 2011:174).

“Ülkenin genelinde verimsiz çöl toprakları görülmesine rağmen Akdeniz kıyılarında Akdeniz ikliminin etkileri ile Ülkenin Akdeniz’e bakan kıyısında verimli ova ve toprak parçaları bulunmaktadır. Buna bağlı olarak iki çeşit iklim görülmektedir. Doğal olarak bitki örtüsü ve bitki çeşitliliği açısından fakirdir verimsiz toprakların etkili olduğu bölgelerde nüfus seyrek. İklim açısından ele alındığında yazları kurak, kışları ılık geçen coğrafyada akarsular azdır ve suyun yani yer altı suyunun önemi ehemmiyet arz etmekte ve halk suya ulaşabilmek adına yeraltı suyunu çıkarabilmek için işlem sağlamaktadırlar. (Kavas, 2011: 175).

Sahra’dan Cibli olarak nitelendirilen kum rüzgarları, sıcak kumlu ve kuru olmaktadır yaz aylarında dereceyi arttırdığı gibi, oluşması ile birkaç gün sürmekte ve halkın yaşam standarttı etkilenmektedir.

1.2. Libya’nın Sosyo-Kültürel Yapısı

Tarihler boyunca, bir bölgenin iklimi o bölgede yaşayan insanları ve yaşam standartlarını etkilemektedir. İklim yapısı kesin olarak doğrudan kültürü etkilemese de dolaylı yoldan etkileri bulunmaktadır. Nüfusu seyrek bir ülke olan Libya’da nüfus yoğunluğu olarak kilometrekareye dört kişi düşer. Yalnız bu nüfus ülke yüzeyine çok düzensiz yayılmıştır. Nüfusun % 90’ından fazlası kıyı kesiminde toplanmıştır. Trablus ve Adar dağlarının nispeten bol yağış alan yamaçları ile iç kesimlerdeki vaha sahaları da nüfus toplanma alanlarıdır. Resmî dili Arapça olan ülke nüfusunun % 97’si Müslüman’dır (Kavas, 2011:179).

Libya’nın bilinen ilk yerlilerinin libiler olduğu söylenmekle birlikte kesinlik söz konusu değildir. Berberiler yerli halk kabul edilmekle birlikte günümüzde Arap nüfusun yanı sıra, İngiliz, İtalyan ve Türkler de bölgede yaşamaktadır. Buna bağlı olarak bölgede resmi dil Arapça almasının yansısı ticaret dili İtalyanca, İngilizce ve Arapçadır.

1.3. Libya’nın Ekonomisini etkileyen Yeraltı ve Doğal Kaynakları;

“Tarihsel süreç kapsamında yeraltı kaynakları ve doğal kaynaklar özellikle uluslararası ekonomide liberalizmin etkisi ile liberal politikaların global boyutta dünyayı etkilediği yüzyılda stratejik konum, iklim yapısı demografik yapı devletin gücüne etki edebilmektedir Uluslararası arenada özellikle ülkenin doğal kaynakları, gelişebilme olasılığını arttırabildiği gibi, ekonomik açıdan refah sağlamaktadır nitekim Libya iklim açısından dezavantaja sahip olmakta fakat doğal kaynaklar açısından Afrika kıtasının en zengin ülkelerinden biridir. Yüksek enerji gelirleri nedeniyle Afrika kıtasının en zengin ülkelerinden biri olan Libya, Arap Baharı sonrasında siyasi karışıklıklar, iç savaş ve dış müdahaleler sonucunda ekonomik anlamda da büyük zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Yoksulluk, işsizlik ve enflasyon rakamlarının %30’lar civarında seyretmesi, Libya’nın ekonomik bunalımda olduğunun göstergesidir. (Kavas, 2011:176).

1955 yılı itibari ile Libya ekonomisinde tarım ve hayvancılık yerine ham petrol önem taşımaya başlamıştır. Petrolden elde edilen gelir ile Libya teknik ve ekonomik açıdan kalkınmasına katkı sağlamaktadır. Libya yönetimi 1980’li yıllardan itibaren önemli sanayi projeleri ve çeşitli fabrika açma hamlelerine rağmen, bunların işletilmesinde karşılaşılan problemler sebebiyle işletilmeyen pek çok endüstri tesisine sahiptir. Ucuz enerjiye rağmen hammadde ve yedek parça konusunda ithalata bağımlı olunması, kalifiye işgücü ve yetkin yönetim eksikliğinin de etkisiyle uzun süredir pek çok endüstri kolu atıl kapasitededir.

Ülkedeki en büyük endüstri tesisi Libya Demir ve Çelik Fabrikasıdır. Wadi Şhata bölgesinde bulunan demir rezervleri tesislerin başlıca kaynağını oluşturmaktadır. Üretim yaklaşık yarısı Avrupa ülkelerine satılmaktadır. Ayrıca sadece sanayi ham maddesi açısından değil hizmet, telekomünikasyon alanlarında da çalışma sağlamaktadır.

Libya'nın kıyı bölgeleri tarıma elverişli olmakla birlikte, tarımın ülke ekonomisine katkısı oldukça düşüktür. Tarımsal faaliyetlerde en önemli ürünler zeytinyağı ve hurmadır.

Libya açısından önümüzdeki yıllarda ülkede oluşabilecek istikrar ve güvenlik, başta turizm olmak üzere, sanayi, eğitim ve sağlık gibi sektörlerde atılacak adımların hızlanmasını sağlayacaktır. Arap Baharı sürecinde ülkedeki karışıklık ortamından istifade etmek isteyen Batılı küresel enerji firmalarının hamleleri, başta petrol olmak üzere ülkeye ait zenginliklerin elde edilmesi noktasında tehditler barındırmaktadır.

1990'lar ve 2000'lerde dış ticaret noktasında sağlanan istikrarlı büyüme, Arap Baharı süreci sonrasında ciddi anlamda negatif etkilenmiştir. Dış ticaret rakamları neredeyse 15 yıl önceki seviyelerine gerilemiştir. 2000 yılında 15 milyar dolar olan yıllık ticaret hacmi, 2008 yılında 80 milyar dolara kadar çıkarken, son yıllarda bu rakamın 20-30 milyar dolar civarında olduğu görülmektedir. Libya'nın başlıca ticaret partnerleri ABD, İspanya, Çin, Mısır, Almanya, Türkiye, İtalya, Fransa, İngiltere, Güney Kore ve Hollanda'dır.

Libya ekonomisinin temelini son dönemlere kadar tarım, hayvancılık ve küçük el sanatları oluşturmaktaydı. Fakat günümüze geldiğimizde Libya ekonomisi denince ilk akla gelen ham petrol ve petrol ürünleri ihracatı konusudur. 1955 yılında ülkede petrol olduğuna dair sinyallerin belirmesi ve 1959'da Sirte körfezinin güneyinde Zelten'de ilk petrol kuyularının açılmasıyla bu süreç başlamıştır. Aynı yıl, denize çok uzak olmayan bir bölgede yer alan Raguba'da da çalışmalar yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar sonuç vermiş, uzunluğu 160 kilometreyi bulan petrol boru hatlarıyla Akdeniz kıyısına bağlanınca petrol üretim önemli düzeyde artmıştır. 1961 yılından 1968 yılına kadar 5 büyük boru hattı devreye girmiştir. Boru hatlarının uzunluğu da 400 kilometreyi aşmıştır. 1967 yılında meydana gelen Arap-İsrail savaşının ardından Süveyş Kanalı'nın kapanması Libya petrolünün önemini iyice arttırmış; petrol ihracatı da önemli düzeyde yükselmiştir. Libya'da petrolün yanı sıra doğalgaz üretimi de önem kazanmaktadır.

2. BAĞIMSIZLIĞINDAN GÜNÜMÜZE LİBYA

İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde İtalyan sömürsü altında bulunan Libya, bağımsızlığını İkinci dünya savaşı ile kazanmaya başlamaktaydı. Ortadoğu ülkelerinde de olduğu gibi uzun yıllar sömürü tesirinin altında ezilen halk demokrasi kavramı ve özgürlük ile tanışmaktaydı. 20. yy.ın ikinci yarısı itibari ile halk kendi kaderini tayin edecektir. Bu yörüngede gelişmeler yaşandı.

Libya İkinci dünya savaşı boyunca Afrika kıtasında gerçekleşen çatışmaların ana noktası olmaktadır. İtalyanların Yenilmesi ile birlikte bölge hâkimiyeti iki devlete kaldı bu devletler ise İngiltere ve Fransa'dır. Barış antlaşmaları imzalanıncaya kadar Trablus ve Bingazi İngiliz, Fizan Fransız askeri idaresine bırakıldı (Kavas, 2011:182).

1945 yılında Birleşmiş Milletler (BM) kurulmuş ve Uluslararası Örgüt yapılanmasında, Uluslararası sorun ve çözüm odaklı çalışmalar sergileyerek karar mercii olmuştur. 1949 yılında ise alınan karar ile uluslararası kamuoyuna Libya'nın bağımsızlığı lanse edilmekteydi. Libya tarafında, B.M ile görüşmeleri sağlayan şahıs 1920 yılından beri Libya'nın bağımsızlığı için çalışmalar yapan ve Mısır'da sürgün hayatı yaşamakta olan Şeyh İdris olmakla birlikte İdris Libya'nın İlk Cumhurbaşkanı olarak 1951 yılında B.M. tarafından seçildi ki bu eylem BM'nin ilk kararı olmaktadır (Aydos, 2017:1). Böylece Libya bağımsızlığını kazanarak Uluslararası

arenada var olmaya başladı fakat Bölge'nin anarşik yapısı Siyasi açıdan istikrarsızlık ve askeri alanda Darbeler ile Libya tarihinde yeni olaylara gebe olacak ve bölgeyi etkileyecektir.

21 Kasım 1951 yılında bağımsızlığını kazanan Libya Kuzey Afrika'da bağımsızlığını kazanan modern devlet statüsündeydi. Bu sürece gelene kadar Gerekli olan hususlardan birisi Anayasa idi Seyyid İdris es-senüsi İngilizlerin daveti ile Anayasa çalışmalarını 1949 yılında tamamlamıştır, 1950 yılı ile birlikte İtalya bölgeden çıkmasının ardından Libya'da İngiltere'nin Anayasa çalışmalarını 7 Ekim 1951 yılında kabul edilmiştir. (Ceviz, 2005:86)

“Savaş sonrası dönemde, sömürgeci kurtulan diğer ülkeler gibi Libya da ekonomik açıdan güçsüz sayılabilecek devlet konumunda yer almaktaydı. Bu konuyla alakalı olarak çeşitli girişimler sonucunda Uluslararası arenada destek sağlandı. (Kavas, 2011:183).

Bağımsızlık sürecinde ekonomik anlamda yaşanan sorunlar ve imkânsızlıklar 1959 (Wright, 2001: 610) yılına kadar devam edecektir. Bu süre zarfında çeşitli ekonomik yardımlar alına bilmesi için İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile karşılıklı mutabakat yapılarak sağlanan üs desteği karşılığında ekonomik destek almaktaydı, ekonomik anlamda yaşanan bu bağımlılık süreci ülkedeki petrol yataklarının bulunmasının ardından makûs kaderi değişecektir. Zaften Dağında bulunan zengin petrol yatakları Libya'da yeni bir sürecin de habercisi olacaktı. Zengin petrol yatakları kısmi olarak da olsa halk nezdinde huzur getirmiş olsa da gölgede yaşanan olaylar Libya'yı etkileyecekti.

Libya hükümetinin, petrol gelirleri finansman açısından elini güçlendirirken, halk açısından ise artan finansman kaynaklarının Kral İdris'in ve etrafındaki elit kesime geçmesi tepkiye sebep olmuştur. İsrail'e yönelik, Kuzey Afrika'da ve Orta Doğu'da sürdürülen Arap Milliyetçiliği propagandaları da bu tepkiyi körüklemiştir. (Ceviz, 2011:161).

Beklenenin tersine Libya'nın batıya olan bağımlılığı artırmıştı. Libya hükümeti, tepkilere rağmen siyasi partileri kapatılmıştır. Kral İdris, petrol üretimini doğrudan tekeline alması ise huzursuzluk ve kendisine olan muhalefetin temelini oluşturmuştur. Yaşanan bu hoşnutsuzluklar ve isyan hareketlerinin sonucunda. Mısırda gerçekleşen Hür Subaylar Darbesi'nden etkilenen üç kişi Libya'nın kaderini tayin edeceklerdi. 1 Eylül 1969'da, Mısır Kralı Nasır'ın desteğini alan Cumhuriyetçiler tarafından Kral İdris el Senusi'ye darbe yapılmış ve yönetim el değiştirmiştir. Kral İdris, darbe sonrası Yunanistan'a iltica etmiştir. 1971 yılında Kahire'ye geçen Kral İdris, ömrünü burada tamamlamıştır. (Atak, 1966: 679-680; Öndeş, 1975: 69-97)

2.1. Libya'da Dönüşüm Kaddafi Dönemi

1969 yılı soğuk savaş yıllarının ağır şartlarının yaşandığı yıllar olmakla birlikte Ortadoğu ve Afrika üzerinde hareketlenmeler yaşanmaktaydı, savaş şartlarını yaşamış ve bağımsızlık açısından çalışmaları arttırarak Arap milliyetçiliğinin yayılarak Ayrıca dönem şartları ve yaşanan olaylar baz alındığında dikkate değer diğer husus ise Filistin'de yaşanan olaylar Arap Milliyetçiliğinin yangını körüklemiş, yönetimin tepkisiz kalması karşısında halk ayaklanmıştır Libya üzerinden yankı uyandırmasının sonucunda, o dönemde İhtilal kumanda konseyinin başı olan ve henüz 27 yaşında olan Muammer Kaddafi gibi geçler yönetime karşı eylem yaparak yönetimi ele geçirmiştir.

Başlangıçta Arap milliyetçiliğinin önemli isimlerinden olan Cemal Abdünnasır'ı babası olarak gören Kaddafi 1973 yılında Abdünnasır'ın ölümünün ardından ülke üzerinde tek başına söz sahibi olmaya başladığı görülmektedir. Çünkü konsey üyelerini tasfiye ederek edilerek yerine

rehber olarak ülkeyi yönetme girişimi söz konusu olmaktaydı böylelikle muhalefet olan kesimin söz sahibi olma durumu da ortadan kalkmaktaydı.

“Kaddafi döneminde ele alınacak İki önemli yönetim argümanı bulunmaktaydı. İlki Zawara Beyanı ikincisi ise yeşil kitaptır. ” (Vanderwalle, 2006:84)

Libya açısından, 1980’li yıllardan Arap baharı sürecine kadar yaşanan belli başlı konulara değinmek gerekirse; ABD ve Avrupalı devletler tarafından ambargo uygulamaları, Arap Birliğinden beklediği etkiyi alamaması ülkeyi uluslararası arenada yalnızlaşmasına neden olmuştur. Arap dünyası içinde istediği birliği sağlayamayan, aksine doğurduğu tepki sonucu giderek yalnızlaşan Libya’nın 1980 sonrasında petrol gelirleri de önemli ölçüde azaldı (1980’de 22 milyar, 1986’da 5 milyar dolar).

Ülke ekonomisi Birleşmiş Milletler tarafından Mart 1992’de ambargo uygulanması ve Aralık 1993’te yurt dışındaki mal varlıklarının dondurulmasıyla kötüleştiyse de 1997’de ambargonun kalkması tekrar bir canlanmaya yol açtı. (Kavas, 2011: 86)

Uluslararası arenada yalnızlaşan Libya 20yy boyunca Türkiye ile yakınlaşma içerisine girmiş bu kapsamda Türkiye’nin 1974’teki Kıbrıs Barış Harekâtıyla birlikte bir canlanma dönemine girdi. 1975’te İktisadî İşbirliği ve Ticaret Anlaşması imzalanarak, petrolün gelirinin ülkede yatırımlara dönüştürülmeye başlandığı bu dönemden itibaren Türk firmalarına büyük ihaleler verilmeye başlandı. Buna bağlı olarak Libya’ya yapılan ihracat arttığı gibi oradaki Türk istihdam gücü en yüksek zamanında 120 bine ulaşmıştır. (Ceviz, 2005:89).

Uluslararası Örgütler kapsamında gerçekleşen kınama ve yaptırım kararlarının ardından NATO tarafından hava harekâtı gerçekleştirildi ve söz konusu Bahar Libya kapsamında Kaddafi kendi muhalif halkı tarafından linç edilerek öldürülmüştür. Mevcut dönemde dahi demokratikleşme kapsamında hareket ettiğini dile getiren yapılar olsa da ülke de henüz refah sağlanamamıştır. Günümüzde ise istikrar sağlanamamakla birlikte iki ayrı hükümet uluslararası arenada varlık mücadelesine girmekte yani Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) Başkanlık Konseyi Başkanı Fayiz es-Serrac ve ülkenin doğusundaki silahlı güçlerin lideri General Halife Hafterdir. Her iki kesimde de esas amaç bölgenin enerji yataklarına ortak olmaktır. Bu doğrultuda uluslararası arenada devletler ile anlaşmak için masaya oturmakta veya UMH’in Türkiye’den istediği Askeri yardım talebi örnek verilmektedir.

3. ENERJİ POLİTİKALARI KAPSAMINDA LİBYA

Günümüzde temel olarak küresel enerji politikaları kapsamında doğalgaz ve petrolün yadsınmaz bir önemi bulunmaktadır öyle ki enerji kapsamında sahip olunan nitelikler uluslararası arenada krizlerin gizli veya görünen niteliğini oluşturarak kaderini tayin ederek, ekonomik ve askeri güç ile desteklenmediği durumda başat güçlerin oluşturduğu küresel politikalar kapsamında etkilenen olacaktır.

Enerji politikası genel olarak teknoloji, ekonomi ve enerji ile ilgili kararların alındığı kurumsal yapıdan oluşmakta ve kısa dönemde arz talep yönetimi, uzun dönemde ise planlama faaliyetlerini içermektedir (Bayraç, 1999:14).

“Enerji piyasasında denge fiyatı; enerji arzı ve enerji talebi tarafından belirlenmektedir. Enerji talebini; toplumun kalkınmışlık düzeyi, yaşam tarzı, teknolojik gelişim, ekonomik büyüme ve enerji fiyatları belirlemektedir. Enerji arzını; üretim, rezervler, dönüşüm teknolojileri, yatırım maliyetleri, ülkeler ve bölgeler arası ekonomik ve siyasal ilişkiler etkilemektedir. Enerji arz ve talebini

etkileyen faktörler, küresel değişimler dahilinde öngörülmesi, güncellenmesi ve gerektiğinde düzeltilmesi enerji politikaları açısından önemli bir şarttır.” (Pamir, 2006:4).

Libya Ülkede bulunan petrol sahaları ile birlikte bağımsızlığının ardından refah seviyesini arttırmıştır. Fakat Kaddafi döneminde özellikle uluslararası aktörlerce yaptırımlara maruz kalmış buna bağlı olarak ekonomisinde petrol dâhilinde istenilen yarar sağlanamamıştır.

Dünyadaki petrol rezervlerinin %57’si Ortadoğu’da ve %5’de Kuzey Afrika’da yer almaktadır. Dünya doğalgaz rezervlerinin %41’i Ortadoğu’ da ve %8’de Kuzey Afrika’dadır. Bu noktada, Ortadoğu ve Kuzey Afrika coğrafyası küresel petrol rezervlerinin yarısından fazlasını ve doğal gaz rezervlerinin de yarısını barındırmaktadır. (Sevim, 2012:4384)

“Libya yaşanan krizler sonrasında dahi, ülkenin toplam ihracat hacminin ortalama %70’ini ham petrol gelirleri oluşturmaktadır. Bu rakam, ham petrol üretiminin ülkedeki istikrarsızlıktan etkilenmiş hali olarak göze çarpmaktadır. Libya’nın geleneksel petrol rezervleri 48,36 milyar varildir. Libya bu anlamda, dünyanın sekizinci sırasında yer almaktadır.” (Aslanoğlu, 2019:1).

Libya’nın ihracat gelirlerinin %95’ni petrol, doğal gaz ve rafineri ürünlerinin satışına dayanmaktadır. Libya petrol ihracatının %85’ni Avrupa kıtasına gerçekleştirmektedir. %85’lik Avrupa ülkeleri içerisinde Akdeniz havzası ön plana çıkmaktadır. Fransa ve İtalya Libya’nın petrol ve doğalgaz açısından en önemli partnerleri konumundadır. Libya’daki günlük petrol üretimi karışıklıklar öncesinde 1,8 milyon varil seviyesindedir. Libya’daki petrol ve doğalgaz üretim tesisleri kara bölgelerinde-onshore- üretim ile gerçekleşmektedir. Bu üretim şekli, maliyetleri azaltmış, tesislerin jeopolitik istikrarsızlıklardan doğrudan etkilenmesine neden olmuştur. (Sevim, 2012: 4384) Siyasi istikrarsızlık Libya üzerinde devam etse de sahip olduğu enerji kapsamında beş milyar varil üzeri konvansiyonel rezerv sahibi ülkeler aşağıda listelenmiştir. Bu durumda da Afrika Ülkeleri arasında ilk sırada yer almakla beraber dünya listesinde de hatırı sayılır yeri bulunmaktadır.

Tablo 16. Dünya Ham Petrol Rezervleri

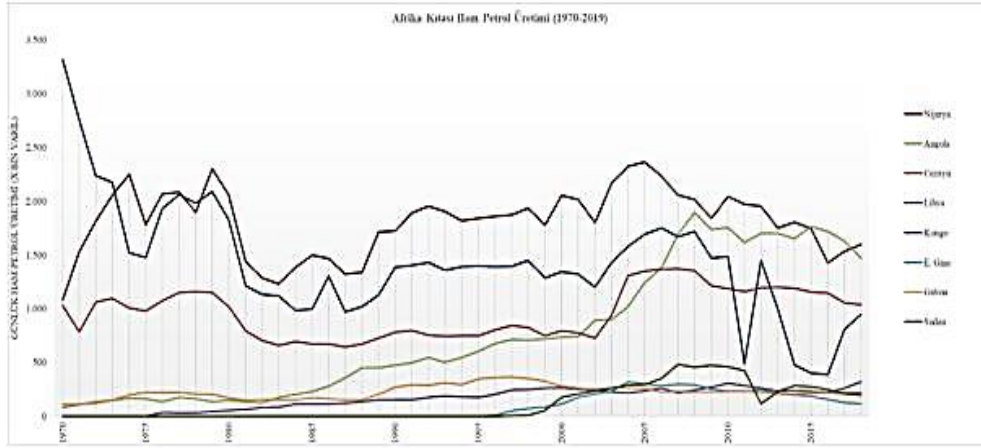
Tablo 1: Dünya Ham Petrol Rezervleri (OPEC, 2019b)

Ülke	Rezerv (milyar varil)	Ülke	Rezerv (milyar varil)
Venezuela	302,81	Çin	25,63
Suudi Arabistan	262,36	Katar	25,24
İran	155,60	Brezilya	12,63
Irak	147,22	Cezayir	12,20
Kuveyt	101,50	Angola	8,38
B.A.E.	97,80	Ekvator	8,27
Rusya	80,00	Azerbaycan	7,00
Libya	48,36	Meksika	6,54
Nijerya	37,45	Norveç	6,38
A.B.D.	32,77	Oman	5,37
Kazakistan	30,00	Sudan	5,00

Kaynak: (OPECb, 2019)

2011 yılından itibaren siyasi istikrarsızlık yaşayan Libya OPEC 2019 verilerine göre ilk on ülke arasından sekizinci sırada yerini almaktadır.

Şekil 1: Afrika Kıtası Günlük Petro Üretimi

Kaynak: (OPECa,2019)

Bulunduğu bölge üzerinde günlük üretim açısından Nijerya ile birlikte bölgenin en önemli tedarikçileri arasında yer aldığı Şekil 1’de görülmektedir. Mevcut şartlarda uluslararası alanda bir milyon varil üretim yapmaktadır.

Libya uluslararası kamuoyu ve devletler kapsamında, politik anlamda istikrarsızlık olarak değerlendirilen bir süreç içerisinde olsa dahi tedarik edilen petrol kapsamında Avrupa’nın tedarikçileri arasında ilk sırayı almaktadır Avrupa Kıtasında ise ilk üç ülke Almanya, İspanya ve İtalya olmaktadır.

Tablo 17 Libya’nın İhracat Noktaları

İhracat Noktası	Payı	İhracat Noktasındaki Payı ve Sırası
Almanya	%17,9	%8,0 4.
İspanya	%14,5	%8,8 4.
İtalya	%13,7	%8,0 6.
Fransa	%9,9	%7,0 6.
Çin	%8,7	% <4,0 <10
A.B.D.	%7,9	% <4,0 <10
Birleşik Krallık	%7,0	% <4,0 <10
Güney Kore	%4,0	% <4,0 <10

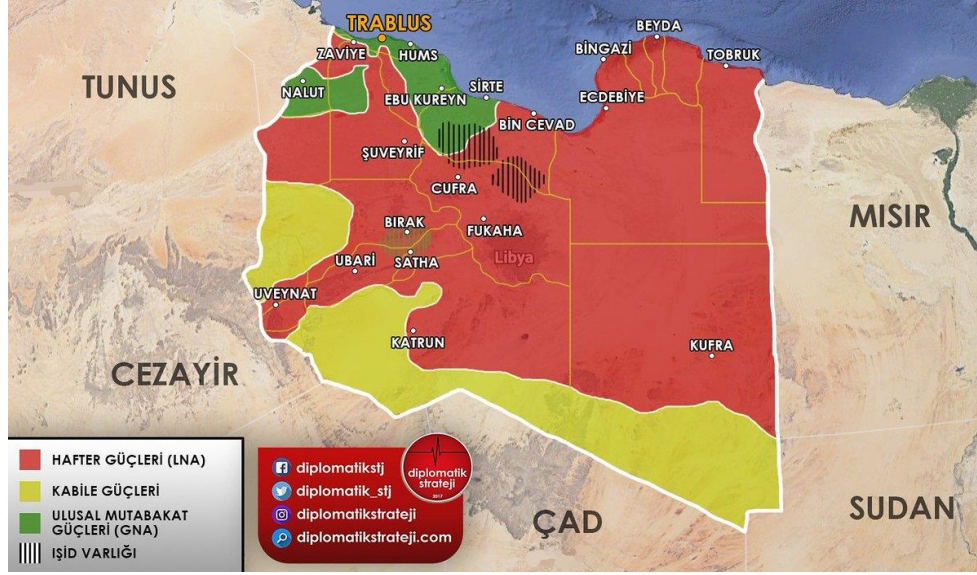
Kaynak: (T.C. Trablus Büyükelçiliği, Ticaret Müşavirliği, 2008)

Libya doğalgaz enerjisi açısından da değerlendirildiğinde sahip olunan enerji kaynağının global düzeyde hatırı sayılır yeri olduğu görülmektedir.

2019 yılının başı itibariyle, Libya’nın yaklaşık doğalgaz üretimi 14 bcm/gün’ dür. Bu rakam, Türkiye’nin TANAP ile taşımış olduğu doğalgazın %45’ini oluşturabilmektedir. Libya’nın doğalgaz noktasındaki önemi son 10 yılda Doğu Akdeniz’de gerçekleşen deniz keşiflerinden kaynaklanmaktadır. Libya doğalgaz ihracatını Yeşil Akım Boru Hattı ve Sıvılaştırılmış Doğalgaz (LNG) olarak gerçekleştirmiştir. (Aslanoğlu, 2019)

Bölgedeki siyasi durumdan ötürü petrol yatakları ve doğalgaz rezervleri iki yönetime bağlı olarak ayrılmış durumdadır. Ayrıca bölgede istikrarı etkileyen diğer silahlı unsurlar da bulunmaktadır.

Şekil 2: Libya'da unsurların varlığı

Kaynak: (Diplomatik Strateji Araştırma Merkezi, 2019)

Sirte havzası dışında bulunan enerji kaynakları Halfter yönetiminde bulunmaktadır. Fakat Sirte Havzasının sahip olduğu konum açısından yani denize yakınlığı açısından dezavantajı ekarte etme özelliğine de sahip olmaktadır.

Çıkar grupları kapsamında değerlendirildiğinde Haftar güçleri ülkenin doğusu üzerinde etki edebilmektedir. Bölgede B.M bazı Avrupalı devletler ve Türkiye tarafından tanınan Ulusal Mutabakat birlikleri kuzeyde konuşlanmaktadır. Bölgede öne çıkan çıkar grupları ise şöyledir. Trablus merkezli Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne (UMH) bağlı birlikler. Bu birliklerin başında Tümgeneral Usame Cuveyli bulunmakta, Kaddafi'nin devrilmesinde en büyük paya sahip Misrata merkezli güçler, Körfez ülkeleri ve Mısır'ın desteklediği Tobruk merkezli General Halife Haftar'e bağlı Libya Ulusal Ordusu ve Ülkenin batısında, Tunus sınırına yakın Zintan merkezli güçler. (Güçyetmez, 2019: 2).

Bölge standartları ve zaman dilimi ele alındığında kaos ortamının bölgede hakim olması doğal kaynaklarının pazarlanması durumunda ekonomik açıdan dezavantaj oluşturabilmekte çünkü; uluslararası arenada karşımıza Enerji güvenliği kavramı çıkmaktadır.

Ülkelerin enerji güvenlikleri ile ulusal güvenlikleri arasında doğrudan ve güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu sebeple günümüzde gerek uluslararası gerekse ulusal arenalarda üzerinde konuşulan konuların başında enerji güvenliği gelmektedir.

Global sistem esas alındığında sahip olunan doğal kaynakların dışında enerjinin taşındığı yolların önemi, bölgedeki güvenlik düzeyi, terör unsurunun varlığı gibi konular enerjinin pazara sunulmasını etkileyeceği gibi üretimi dahi etkileyecektir.

SONUÇ

Tarihsel süreç kapsamında değerlendirme yapmak gerekirse, coğrafi konumun dışında Doğal kaynaklar daima bölge halkı için avantaj oluşturmakla birlikte bunun yanı sıra realizm kapsamında güçlü yapıya sahip olunmaması yani askeri alanda güçlü bir organizasyonun oluşturulmaması, dönemin sömürge devletlerinin asimile ve sömürü faaliyetlerine açık hale getirmekteydi. Sanayi devrimi ile birlikte özellikle söz konusu dönemde kömür gibi madenlerin değeri artmış buna bağlı olarak sanayi alanında yaşanan gelişim ve değişimin sonucunda kömür yerini doğal kaynaklar nezdinde petrole bırakmaktaydı.

1900'lü yıllar ile birlikte enerji jeopolitiği önem kazanmaya başlamış, jeopolitik kapsamda enerji kaynaklarından simetrik yapıya sahip kömürden asimetrik dağılıma bağlı bir geçiş olmuştur

Petrolün sanayide kullanılması ile birlikte ve küresel anlamda güç oluşturabilmek adına devletler arasında sanayi yarışının başlamasının kaçınılmaz sonucu olarak petrol sadece bir jeopolitik unsur olmanın dışınsa siyasi, askeri ekonomik anlamda da devletlerin anlaşmalarında dahi doğrudan veya dolaylı olarak mutabakat metinlerinde yerini almıştır.

Ekonomik veriler kapsamında Libya örneğinde de olduğu gibi Bölgesel istikrar sağlanması enerji güvenliği için vazgeçilmez bir unsur olmakla beraber ülke içindeki politikada da istikrar baz alınmalıdır. Enerji politik kapsamında güvenlik konusu dış politika ve ekonomik faktörlerin esas konusu olmalıdır. Doğal kaynağın, uluslararası arenaya dağıtıldığı enerji hatları ve tabii ki enerji kaynağı güvence altına alınmalıdır. Günümüzde karşılıklı bağımlılık ilkesi doğal kaynakların dağılımında, karşılıklı bağımlılığı arttıracak şekilde anlaşmalar esas alınmalıdır. Böylece olası anlaşmazlık ve çatişmalar minimal düzeye indirgenebilir.

Sanayi devrimi ile birlikte tarihin seyri değişmiş, Sanayileşmenin vazgeçilmez unsuru olarak devletler doğal kaynaklara yönelik çatişmalarını arttırmış, çoğu zaman sanayi toplumunda yükselen ekonomi kapsamında hem sanayi devrimi kapsamında gelişen ülkede halk ağır şartlar dahilinde çalıştırılmış hem de azalan sanayi temel kaynağı olan kömürün bulunmasına yönelik sömürge arayışının sonucunda üretimi yapılan ürünle alakalı olarak merkantilist politikalar çerçevesinde üretilen ürünün satışı gerçekleştirilmekteydi. Günümüz standartlarında argümanlar değışse de genel hatları ile sonuçlar nezdinde

Ortadoğu ve Afrika bölgelerinde 20.ve 21. Yy boyunca istikrar sağlanamadığı gibi çatişmalara bağlı olarak enerji kaynakları üretimi ve Uluslararası pazara açılması hususunda sağlıklı adımlar atılamamaktadır genel anlamda bu coğrafyada özelde ise Libya da istikrar ve iç politikada düzen kurulamamasından ötürü üretim ve mamulün piyasaya açılma süreci özellikle yaşanan Arap Baharının etkisi ile olumsuz etkilenmiştir.

Muammer Kaddafi'nin öldürülmesinden bu yana bölgede istikrar sağlanmamakla birlikte sahip olunan enerji hatlarında mevcut durumda birbiri ile çatişma halinde olan Hafter yönetimi ve UMH güçleri birbiri ile çatişma halinde olmakta ve her iki kesim açısından çıkarlar kapsamında ayrı ayrı birçok devletten destek alınmaktadır.

UMH unsurları BM Türkiye ve bazı Avrupalı devletler tarafından desteklenmekte buna karşılık Hafter unsurları da ABD Yunanistan gibi devletler tarafından desteklenmektedir. Libya'da Hafter unsurları baskısı altında bulunan ulusal petrol kurumuna atama girişimleri birçok ülke tarafından tepki çekti. Ulusal Petrol Kurumu tarafından yapılan açıklama da iki nokta dikkat çekmekteydi ilki, Petrolün sivil amaçlar dâhilinde kullanılması diğeri ise yasadışı petrol ticaretidir.

Kaynakça

- Aslanoğlu,V, (2012) Libya: Petrol ve doğalgaz varlığı ne kadar, keşfedilmemiş deniz altı rezervlerine dair ihtimaller ne? <https://t24.com.tr/haber/volkan-aslanoglu-yazdi-libya-nin-petrol-ve-dogalgaz-sahalari-ve-turkiye-nin-potansiyel-kazanimleri,854286> (Erişim Tarihi: 31.12.2019)
- Atak, M.S.(1966) Harp Sonrası Dünya, Ankara: Türkiye Emlak Kredi Bankası Yayınları.
- Aydos, E. (2017). Libya'nın Bağımsızlığı, <https://tarihnedio.com/libyanin-bagimsizligi/> (ErişimTarihi: 10.11.2019)
- Bayraç, H. N. (1999). Uluslararası Doğalgaz Piyasasının Ekonomik Analizi, Türkiye'deki Gelişimi ve Eskişehir Uygulaması, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, SBE.
- Ceviz, N. (2005). Modern Libya Edebiyatı, Ankara: Aktif Yayınevi.
- Ceviz. N. (2011). Libya Tarihine Kısa Bir Bakış C: 3 Sayı: 27, 78.
- Güçyetmez,F.T. (2019) Libya'da Enerji Savaşları <https://www.diplomatikstrateji.com/libya-son-durum-haritasi/> (Erişim Tarihi 16.12.2019)
- Kavas, A. (2011). "Libya", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/libya#1> (Erişim Tarihi: 11.11.2019).
- OPEC.(2019a). Member Countries. Retrieved February 22, 2019, from https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/25.htm (Erişim Tarihi: 19.12.2019)
- OPEC.(2019b). *Monthly Oil Market Report: June 2019*. Retrieved from https://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/MOMR_February_2019.pdf (Erişim Tarihi: 19.12.2019)
- Öndeş, O. (1975). Kardeş Libya, İstanbul: Yağmur Yayınları
- Pamir, A. N. (2006). Enerji Güvenliği, Stratejik Öngörü 2023, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM), Avrasya-Bir Vakfı Yayını
- Sevim, C. (2012). Küresel Enerji Jeopolitiği ve güvenliği, Journal of Yasar University, (26) Sayı: 7, 4378- 4391
- Vanderwalle, D.J. (2006) A History of Modern Libya Cambridge University Press, Cambridge.
- Wright, J.(1981). Libya: A Modern History, London: Croom Helm, Çeviren: Aysel Başlı